O muftiji

Znajte da su prvi preduvjeti za muftiju da bude musliman, mukellef,[1] dosljedan praktičar i fakih. A fikhom će ovladati samo kada bude dosljedan praktičar šerijatskih propisa i kada vrši dedukciju propisa iz njihovih podrobnih izvora, Kur'ana, sunneta, idžmaa, racionalnih postavki i drugih temelja pojašnjenih u relevantnim izvorima. A opet, spoznaja navedenih propisa nije moguća bez spoznaje onih disciplina pomoću kojih se dokazuju postojanje Tvorca, Njegova svojstva, poslanstvo, imamet i ponovno proživljenje, čime biva vjera upotpunjena. Tu spadaju ilmul-kelam i znanje o disciplinama kojima se obrađuju argumenti, kao što su gramatika, morfologija, arapski jezik, osnove na kojima se gradi definicija i argument u logici itd. Zatim slijedi poznavanje usuli fikha, hadisa i njegovih disciplina, metna, seneda, pa makar to bilo i poznavanje utemeljenih izvora na koje će se obratiti kada mu nešto iz njih zatreba. Zatim poznavanje pitanja konsenzusa i sporenja. Drugim riječima, mora imati znanje o tome da pitanje na koje daje odgovor ne krši konsenzus, nego da se poklapa sa stavovima nekih prethodnika ili da prevlada kod njega mišljenje da se pitanje nije dogodilo u prošlosti, nego je riječ o savremenoj problematici te da posjeduje naučnu zasnovanost i pronicljivost izvođenja ogranaka iz temeljnih postavki i da može za svako pitanje naći odgovarajuće obrazloženje.

Ovo bi otprilike bili uvjeti za muftiju koji ima neovisnu naučnu utemeljenost (el-muftil-mutlakul-mustekill). Naveli smo ih sažeto, a podrobnije pojedinosti o iznesenom nalaze se u knjigama usuli-fikha.

Kada pojedinac upotpuni kod sebe ove osobine, obaveza mu je da kod svakog fikhskog ogranka koji ga se tiče ili o njemu bude pitan uloži najveći mogući trud u dosezanju krajnjeg suda na osnovu šerijatskih razloga. I nije mu u tome slučaju dozvoljeno slijediti nekog drugog, ticalo se to njega – ako mu je vrijeme na raspolaganju – ili nekog drugog.

Zatim znajte da izdavanje fetvi ima svoje propise i adabe, kako

slijedi:

1. Izdavanje fetvi spada u farzi-kifaje, kao i samo dosezanje te razine. Međutim, ova obaveza ne otpada sa dijela učenjaka samim time što se istim bave neki drugi, nego samim upotpunjenjem obaviještenosti; zbog mogućnosti da onaj koji je na tom putu bude spriječen smrću ili nekom drugom okolnošću.

2. Ne bi smio davati fetve za vrijeme rastresenosti i preopterećenja misli, kao i u okolnostima koje sprječavaju potpunu usredsređenost, poput srdžbe, gladi, žeđi, tuge, pretjerane ushićenosti, pospanosti, dosade, bolesti sa neizvjesnim ishodom, nepodnošljive temperature, hladnoće, suzdržavanja nužde i sl., osim ako su okolnosti uzbunjujuće i ne dopuštaju odlaganje.

3. Fetve koje se tiču riječi, oporuka, izjava na kojima se zasniva vjerovanje ili nevjerovanje, presudu o njima smjela bi donijeti samo osoba koja je domaćin u zemlji i poznaje značenja izraza i fraza ili osoba koja je dobro upoznata sa običajima korištenja određenih fraza u narodu. Na ove stvari treba posebno obratiti pažnju.[2]

4. Izrazi i fraze trebaju biti jasni i pojednostavljeni tako da ih razumije običan svijet, a istovremeno ne potcjenjuju intelektualci i obrazovani prvaci.

5. Neki su rekli da nije u skladu sa edebom da pitanje bude sročeno od strane samog muftije, već da ga on izdiktira ili dotjera nečije već postavljeno pitanje, a takav postupak ostavljen je njemu na volju.

6. U vezi sa postavljenim pitanjem, ako je u pismenoj formi, treba dobro razmisliti o svakoj riječi i pojedinosti, a naročito obratiti pažnju na završnicu jer obično srž postavljenog dolazi na kraju, a ponekad je sve zapravo povezano sa samim krajem, pa ako se na njega ne obrati pažnja, pitanje ne bude shvaćeno. Rekli su neki učenjaci: “Treba zastati jednako pažljivo na jednostavnim pitanjima kao i na onim složenijim zbog same navike.”

7. Ako je pitanje u pismenoj formi, a neka od riječi bude nerazumljiva, pitat će za značenje onoga koji postavlja pitanje i ispraviti predložak. Isto će postupiti ako se u pitanju zadesi neka jezička greška koja bi mogla promijeniti značenje. Također, ako bi bila riječ o službenoj fetvi napismeno, gdje bi odgovor bio zahtijevan na istom listu, popunit će praznine na neki način da onemogući krivotvorenje dokumenta ili dodavanje, kao što se nekim velikanima događalo da im fetve budu krivotvorene i podmetnute.

8. Pohvaljeno je da pitanje pročita pred drugim prisutnim osobama koje posjeduju obaviještenost i sa njima na lijep način, zajednički i objektivno prouči sadržaj. Tako treba postupiti čak i ako su manje učeni od njega ili njegovi učenici jer se u tome ogleda slijeđenje ispravnih prethodnika, a postoji mogućnost da prisutni učenici uoče pojedinost koja njemu promakne. A svačija misao ima udjela u Allahovom fejzu,[3] osim ako je sama priroda pitanja takva da ono nije za pokazati, ili pitalac zahtijeva anonimnost, ili u samom oglašavanju postoji neka šteta.

9. Odgovor će napisati jasnim rukopisom, srednje veličine slova, ne istančanim ili nezgrapnim. Retke će ujednačeno i dotjerano razdvojiti, ni stisnuto, ni previše razdvojeno. Neki učenjaci smatraju da se rukopis muftije kao ni sredstvo kojim piše ne bi trebali mijenjati zbog moguće zamjene i krivotvorenja.

10. Kad napiše odgovor, provjerit će ga više puta zbog mogućnosti da mu je neka značajna pojedinost promakla ili da je propustio nešto o čemu je upitan, a gledat će da to bude urađeno prije stavljanja potpisa i pečata.

11. Mustehab je da pisanje fetve otpočne utjecanjem Allahu od šejtana, Bismillom, Hamdom, salavatom na Poslanika i njegovu časnu porodicu, mir s njima, te dovom: Gospodaru moj! Učini prostranim moja prsa,do kraja ajeta u kojima se spominje ova dova.[4] Neki od učenjaka iz prethodnih naraštaja običavali su reći: La havle ve la kuvvete illa billahil-alijil-azim. Hvaljen neka Si, mi znamo samo ono čemu Si nas Ti poučio.[5] I ajet: I učinismo da Sulejman pronikne u to.[6] Zatim bi proučili: Allahumme salli ‘ala Muhammedin ve ali Muhammedin ve sairin-nebijjine ves-salihin. Allahumme veffikni vehdini vedžma‘ li bejne savabi ve sevabi ve e‘izni minel-hatai vel-hirman.[7]

12. Na početku fetve napisat će El-hamdu lillah,na osnovu hadisa.[8] Također, kada bude pisao Hamd, od edeba je da ga u isto vrijeme i izgovori. A na kraju će napisati Allahu a‘lem ilibillahit-tevfik.

13. Odgovori uglavnom trebaju biti kratki i nedvojbeni, tako da ih običan čovjek, laik, može jasno razumjeti. Neki su učenjaci čak običavali na pitanja poput: Da li je dozvoljeno, odgovarati kratko: Dozvoljeno je,ili nije dozvoljeno. Ili na pitanja u formi: Da li je tačno, odgovarati kratko: Tačno je ili nije tačno.

14. Rekli su neki učenjaci da ukoliko bi bio upitan o nekom pitanju koje vodi šerijatskoj presudi, neka ne požuruje sa odgovorom: “To je odmetništvo”, i slično tome, nego će reći: “Ako se

dokaže tako i tako, onda je propis takav.” Ako bi se fetva ticala nasljednog prava i bila u pismenoj formi, jasno će na formularu naglasiti koje osobe šerijatski izlaze iz nasljedstva ili u kojem slučaju se svrstavaju ili ne svrstavaju u nasljednike. Dakle, naglasit će: “U ovakvom slučaju dotični izlazi iz nasljedstva”, kako ne bi došlo do zabune da dotični uopće nema ni u kom slučaju udjela u nasljedstvu.

Ako bude pitan u kontekstu nasljednog prava o braći i sestrama, sinovima i kćerima, neće poput neznalice samo navesti ajet: Muškarcu pripada koliko dvjema ženama.[9] Običan čovjek, laik to neće moći razumjeti, nego će reći: Ostavštinu će podijeliti na toliko i toliko dijelova, svakom muškarcu od navedenih pripadaju po dva, a svakoj ženi po jedan. A ako bi i naveo kur'anski ajet, nema smetnje zbog toga što značenje i nije toliko nepoznato, ali je navedena metoda mnogo jasnija. Zato će najprije reći: Ostavština se dijeli tako da nakon što se uradi ono što se mora prvo učiniti, poput ispunjenja oporuke i vraćanja duga, ako nešto od toga dvoga postoji… itd.

15. Odgovor bi trebao biti uz sami kraj pitanja te ne bi trebao ostavljati praznine kako pitalac ne bi zloupotrijebio primjerak.

16. Neka se u fetvama čuva pribjegavanja šerijatskim zaobilaznicama. Takvo postupanje je najveća bruka i sramota. Od primjera ovakvog poigravanja vjerom je da napiše u odgovoru ono od prava što ide njemu u prilog, a da zaobiđe obaveze. Također, ako muftija vidi neko korisno rješenje ili izlaz onome koji pita, a da nekoga drugoga nepravedno ne ošteti, neka ga na to uputi.

17. Ako bi muftija vidio da je korisnije nekoga laika, površnu osobu, uputiti na ono teže i odlučnije u vjeri zbog njegove vlastite koristi, neka tako i učini, osim ako neće prouzrokovati još veću štetu. Tako se prenosi od Ibn Abbasa, radijallahu ‘anhu, da mu je došao neki čovjek da ga pita o pokajanju za ubicu, pa mu je rekao: “Za njega nema pokajanja.” Pitao ga je i neki drugi, pa mu je rekao: “Ima pokajanja.” Kada je poslije o tome bio upitan, rekao je: “U očima prvog vidjeh želju za ubijanjem, pa sam mu to zabranio, a ovaj drugi je došao kao jadnik koji je počinio ubistvo, pa ne htjedoh da mu ugasim nadu u Božiju milost.” Međutim, ako je ovdje riječ o onome koji smjera ubistvo, treba se poslužiti nekom dvosmislenom izjavom kako ne bi slagao u vjeri, a kako bi ga istovremeno odvratio od postupka, kao npr. riječima: “Nema pokajanja.”

18. Ako je on prvi koji se na fetvu potpisuje,[10] od pamtivijeka do danas običaj je da to bude

sa lijeve strane i nikako iznad Bismille ili tome slično.

19. Ukoliko bi mu bila predana fetva napismeno, koju je potpisala osoba koja je mjerodavna da izdaje fetve, pa makar bila i manje učena od njega, složit će se sa napisanim i ispod potpisa staviti: “Odgovor je tačan”, “Ovo je tačan odgovor”, “Moj odgovor je istovjetan”, “Kao što je i rečeno”, ili “To je i moj stav”, itd. Također iza rečenog može spomenuti svoj sud nekim kratkim i jezgrovitim iskazom.

Međutim, ako bi potpis bio od neke osobe koja nije dorasla izdavanju fetvi, neće učestvovati, jer bi u tom slučaju bio saučesnik u lošem postupanju, nego će je odbaciti i pocijepati, pa makar mu to dotični i ne dopustio, naročito ako sadrži velike greške, ili će je, pak, zadržati kod sebe, ako mu njen vlasnik dopusti ili je pocijepati, izuzev ako će na taj način doći do još veće smutnje. Međutim, ako ništa od navedenog ili nešto slično iz objektivnih razloga ne bude u mogućnosti, napisat će svoj odgovor – za koji vjeruje da je ispravan – pored ovog pogrešnog. Isto tako, spomenuti primjerak će vratiti navedenom muftiji, a onoga koji je pitao ukorit će zbog toga što nije tražio mjerodavne osobe da mu daju odgovor.

Ako bi se nad fetvom potpisala osoba koju ne poznaje, raspitat će se za nju, pa ako ništa ne sazna, suzdržat će se od fetve sa dotičnim iz bojazni od prethodno spomenutog. A najbolje bi bilo da onu osobu koja je došla sa tom fetvom, u slučaju da nije poznat njen sastavlač, uputi na nekog drugog ili odgovori bez pisanja ili potpisa.

Međutim, ako bi mu do ruku došla fetva od osobe u čiju mjerodavnost ne sumnja, a razlikuje se od njegovog ličnog stanovišta, ali ne bude izrazito pogrešna, neka se zadovolji time što će iznijeti pored nje i svoj stav o istom sadržaju, a ne bi bilo lijepo da se fetvi drugoga suprotstavi, sučeljavajući se s njim i poričući njegovu mjerodavnost.

20. Neće smetati da muftija uz fetvu priloži sažeto i pojednostavljeno kur'anski ajet ili hadis kao dokaz za tvrdnju. Neki učenjaci to ne smatraju priličnim jer bi se fetva trebala razlikovati od knjige koja se bavi fikhom. Neki su, pak, podrobnije kazali: Ako bi odgovarao neukoj osobi, neće spominjati dokaze, ali ako bi odgovarao onome koji je već dosegao stepen fakiha,[11] spomenut će. Može se reći da je ovo obrazloženje dobro. Štaviše, muftija u nekim okolnostima treba biti strožiji i žešći tako što će reći: “Ovo je saglasnost svih muslimana”, ili: “Nije mi poznato da se iko oko ovoga razišao”, “Ko kaže suprotno, ostavio je farz, istinu i idžma”, ili: “Ko suprotno učini, fasik je”, ili: “Poglavar muslimana na ovaj slučaj mora reagirati i nije mu ga dozvoljeno zapostaviti”, ili će upotrijebiti slične fraze u skladu sa okolnostima i potrebama.

_____

[1]Punoljetan i mentalno zdrav. (Prim. prev.)

[2]Pod riječima i izjavama na kojima se zasniva vjerovanje ili nevjerovanje misli se na očitovanje šehadeta, izgovaranje onoga što bi ga moglo poništiti i sl. Svakako da bogohulne izraze u svome narodu najbolje poznajupripadnici toga naroda. Zbog rečenog muftija mora dobro poznavati i sami maternji jezik, metafore itd. Onaj koji izdaje fetve treba biti dobro upućen pored arapskog i u lokalnejezike, dijalekte itd., kako bi imao uvid da li su određeni izrazi bogohulni ili u lokalnom dijalektu imaju neko drugo značenje, iako bi ih u praksi trebalo zamijeniti drugim. Naprimjer, u arapskom ljudi često koriste izraz is‘adallah (Allah bio sretan). Sam pojam sreće ili nesreće nije svojstven Allahu Uzvišenom. Neke fanatične neznalice će to nazvati nevjerstvom, ali mase u arapskom svijetu ovim izrazom ne žele Allahu pripisati svojstvo sreće suprotno nesreći, nego je u većini slučajeva riječ o nepoznavanju ispravnih termina. Slično važi i za svaki drugi jezik. Kod nas su polemike o primjerenim i neprimjerenim izrazima vođene u vrijeme prvih prijevoda Kur'ana i one su danas uglavnom prevaziđene, a svakom ko se ozbiljnije bavi islamom poznate su lokalne fraze koje izvode iz islama ili ih, ako ništa drugo, treba izbjegavati, s tim da je kod nas još uvijek prisutno veliko neznanje kod masa o tome šta je bogohulno a šta nije, i odgovornost svakog pojedinca je da na njih skreće pažnju. (Prim. prev.)

[3]Božijem nadahnuću, izljevanju milosti.

[4]Ta-ha, 25-27.

[5]El-Bekare, 32.

[6]El-Enbija, 79.

[7]Prijevod bi glasio: “Allahu moj, blagoslovi Muhammeda i Muhammedovu porodicu te ostale vjerovjesnike i dobre ljude! Allahu moj, pomozi me i uputi i učvrsti moje korake, poveži kod mene ispravno sa sevapom i sačuvaj me greške i posrnuća.”

[8]Ed-Durrul-mensur, 1/12.

[9]En-Nisa, 11.

[10]Da papir sa fetvom nije bio kod nekog drugog muftije.

[11]Ili stepen razumijevanja, kaonaprimjer onome ko studira islamske znanosti a želi se upoznati sa izvorima odakle je šta rečeno. (Prim. prev._)